

Bojan Goja

Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Zadru

Oltar Giuseppea Boare u Kukljici na otoku Ugljanu

Izvorni znanstveni rad – *Original scientific paper*

Predan 27. 7. 2005. – Prihvaćen 28. 10. 2005.

UDK: 726.591(497.5 Kukljica)“17”

Sažetak

U radu koji se temelji na novim arhivskim istraživanjima govori se o mramornom oltaru Svetoga Duha što ga je u Župnoj crkvi Obračanja sv. Pavla u Kukljici na otoku Ugljanu podigao altarist Giuseppe Bo-

ara iz Venecije. Donose se i novi arhivski podaci o altaristima Pietru Costi, Pietru, Niccolòu i Giovanniju Deganu, te Pietru Onigi.

Ključne riječi: *barok, 18. stoljeće, altaristika, Giuseppe Boara, Zadar, Kukljica*

Mnogobrojni mramorni barokni oltari razasuti po manjim mjestima zadarskoga kopna i otoka podizani tijekom barokizacije seoskih crkava u 18. stoljeću nisu do sada sustavno proučavani, a općenito su pripisivani neidentificiranim venecijanskim altarističkim radionicama. Za razliku od njih, interes istraživača za barokne mramorne oltare i pripadne im skulpture kojima se tijekom 17. i 18. stoljeća opremaju i ukrašavaju zadarske crkve, zbog njihove je vrsnoće uglavnom bio usmjeren prema reprezentativnim ostvarenjima koja su prepoznata kao djela uglednih venecijanskih altarista i kipara. Spomenut ću ovdje ukratko najznačajnije umjetnike i njihova djela, koja svjedoče o množini i kvaliteti barokne altaristike i kiparstva u Zadru. Za glavni oltar svetišta Crkve sv. Šime, preuređenog 1632. godine nakon prijenosa svečevih relikvija, izradio je 1648. godine mletački kipar Francesco Cavrioli brončane anđele koji podržavaju gotičku svečevu škrinju.¹ Istaknuti mletački arhitekt Baldassare Longhena podigao je 1668. godine za zadarsku Franjevačku crkvu, a prema narudžbi istoimene bratovštine, glavni oltar posvećen Gospi od Karmela.² Glavni oltar u Crkvi sv. Krševana u Zadru podignut je kao zavjet Zadrana zbog prestanka kuge 1632. godine, a podigli su ga između 1672. i 1701. godine venecijanski altarist Girolamo Garzotti i njegovi sinovi Baldassare i Francesco.³ Četiri kipa zadarskih svetaca i zaštitnika – sv. Krševana, sv. Šime, sv. Zoila i sv. Stošije – izradio je vene-

cijanski kipar Alvise Tagliapietra, a na oltar su postavljeni 1728. godine.⁴ Kipove sv. Stošije i sv. Krševana za glavni oltar Crkve sv. Donata, koji je podignut 1713. godine zalaganjem nadbiskupa V. Priulija, izradili su venecijanski kipari Antonio Corradini i Giuseppe Gropelli.⁵ Od brojnih oltara koje je u Dalmaciji podigao venecijanski altarist Marco Torresini (1668.–?) nekoliko ih se nalazi i na zadarskom području, osobito na otocima.⁶ Francescu Cabianci i njegovim suradnicima pripisuje se glavni oltar u Crkvi Gospe od Zdravlja, te kipovi evanđelista, reljef *Pietà* i poprsje Boga Oca na oltaru Presvetog sakramenta što ga je u Zadarskoj katedrali 1719. godine podigao altarist Antonio Viviani.⁷ Glavni oltar u Benediktinskoj crkvi sv. Marije u Zadru podignut je između 1759. i 1761. godine za vrijeme baroknog preuređenja stare romaničke bazilike. Oltar je zajedničko djelo venecijanskih umjetnika, altarista Lorenza Bona, koji je podigao stipes i svetohranište, i kipara Giovannija Marije Morlaitera, koji je autor anđela i kiparske dekoracije svetohraništa.⁸ Altarist Pietro Oniga pok. Giusepppea iz Venecije podigao je 1805. godine oltar Duša od čistilišta s kipovima Milosrđa i Nade u Zadarskoj katedrali sv. Stošije⁹ i glavni oltar s mramornim svetohraništem u Župnoj crkvi Rođenja Bl. Dj. Marije u Zatonu kraj Nina.¹⁰

Uz ove istaknute predstavnike venecijanske barokne altaristike i kiparstva na zadarskom području, osobito na otocima

i u priobalju, tijekom 18. stoljeća podiže oltare i skupina manje značajnih altara venecijanskog porijekla, koji svojim djelovanjem unose novi barokni duh unutar skromnih crkvenih interijera. Od te nekolicine u literaturi do sada poznatih altara i klesara najaktivniji je *proto* altara Michiel Coste iz Feltrea, koji djeluje u Zadru, Bibinju, Ninu (gdje ima i radionicu) i Pagu između 1752. i 1780. godine.¹¹ Kao njegovi suradnici na gradnji oltara sv. Vinka i sv. Dominika za Crkvu sv. Dominika u Zadru spominju se između 1776. i 1780. godine Vincenzo Majanovich detto Raguseo, Gregorio Morlaiter di Gio(vanni) Ma(ria), majstor Filippo, majstor Buaro, majstor Domenico, *proto* Degan, a njegov brat Francesco Coste spominje se kao arhitekt oltara. Michiel Coste autor je i oltara Svetog sakramenta u Župnoj crkvi u Pagu i oltara sv. Roka u Župnoj crkvi u Bibinju.¹² *Proto* Pietro Degan 1773. godine vrši procjenu izvršenih radova koje je za Samostan sv. Dominika u Zadru izveo Michiel Coste.¹³ Altarist Niccolò Degan podigao je 1773. godine mramorni oltar posvećen Duhu Svetomu, a pripisuje mu se i nadgrobna ploča obitelji Petricioli u Župnoj crkvi u Salima.¹⁴

Za sada nije utvrđeno je li i u kakvoj je vezi s Michielom i Francescom Coste *proto* altara Pietro Coste iz Feltrea, koji umire u Zadru 1754. godine, a koji je u Zadru imao i svoju radionicu.¹⁵ Altarist Gasparo Albertini iz Pirana 1798. godine s Bratovštinom sv. Valentina sklapa ugovor za podizanje istoimenog oltara u Župnoj crkvi u Pagu, a njegova su djela i mramorna svetohraništa u crkvama u Dinjiškoj i u Kolanu na otoku Pagu.¹⁶

Jedan od graditelja baroknih oltara, koji do sada nije bio poznat u našoj stručnoj literaturi, jest i *proto* altara Giuseppe Boara (ili *Iseppo Buara*) iz Venecije, koji djeluje na zadarskom području sredinom druge polovine 18. stoljeća, a njegovi sinovi Bernard i Simon bili su klesari.¹⁷

Proto altara Giuseppe Boara pokojnog Simona iz Venecije u do sada istraženom arhivskom gradivu spominje se u Zadru između 1765. i 1782. godine. Dana 21. prosinca 1765. godine unajmljuje »Proto Iseppo Buara Altarista dimorante in questa Città« na razdoblje od deset godina kuću i radionicu (»Casa e Bottega«) u predjelu Sv. Marije u Zadru.¹⁸ U jednom dokumentu iz 1775. godine svjedoči kao »Protto Giuseppe Boara quondam Simon«.¹⁹ Giuseppe Boara umro je u Zadru 9. veljače 1782. godine u približno 80. godini života, a pokopan je u Crkvi sv. Marcele.²⁰ Iz navedenog se podatka može zaključiti da je bio rođen oko 1702. godine, no nije za sada poznato kada je i kojim povodom stigao u Zadar. U dokumentima se spominju i njegova četiri sina: Simon, Bernard, Vincenzo i Giovanni Battista. Podatak o vjenčanju Giovannija Battiste, sina Giuseppea Boare iz Venecije, s Uršulom Varičić iz Zapuntela datiran u 1762. godinu najraniji je za sada poznati spomen nekog člana ove altarističke obitelji u Zadru.²¹ »Mistro Bernardo Buaro Tagliapietra figlio del Proto Iseppo abitante in questa Città« javlja se kao svjedok u jednom dokumentu iz 1766. godine.²² »Mistro Simon Buaro Tagliapietra figlio d'Iseppo Proto di consimile Arte da Venezia« spominje se u Zadru u nekoliko dokumenata datiranih između 1763. i 1776. godine.²³ »Simeone Giuseppe figlio di Giuseppe Boara da Venezia« vjenčao se 29. 10. 1763. godine u Zadru s Marijom Teresom Robustella.²⁴ »Vincenzo Boara del Proto Giuseppe Altarista« javlja se u dokumentima

kao svjedok 1769. i 1775. godine, kada je naveden kao »Vincenzo Boara Figlio del Proto Giuseppe Tagliapietra«.²⁵ Neki »majstor Buaro« koji kleše kapitele za oltare sv. Vinka i sv. Dominika koje je za Samostansku crkvu sv. Dominika u Zadru podigao Michiel Coste, a koji se danas nalaze u Zadarskoj katedrali,²⁶ mogao bi tako prema ovdje navedenim arhivskim podacima biti Giuseppe ili jedan od njegovih sinova, Bernard ili Simon, koji su bili klesari (»tagliapietra«).

Jedino za sada poznato djelo altara Giuseppea Buare oltar je Svetoga Duha, koji se nalazi na sjevernom zidu Župne crkve Obračanja sv. Pavla u Kukljici na otoku Ugljanu. Iseppo (Giuseppe) Buara, »protto d' Altari«, stanovnik Zadra, s don Martinom Kurićem iz Kukljice, kapelanom oltara i župnikom don Vidom Grbinom, te bratimima Bratovštine Svetoga Duha iz Kukljice, predvođenima gaštaldom Mihom Bačićem, sklapa 10. kolovoza 1766. godine ugovor o podizanju gornjeg dijela oltara (»il restante dell' Altare sudeto«) posvećenoga Svetomu Duhu za njihovu župnu crkvu.²⁷ Prema ugovoru oltar mora biti izrađen od bijelog trogirskog kamena za cijenu od 90 cekina, ugovorenu između altara i naručitelja. *Proto* Buara obvezuje se prema sklopljenom ugovoru na oltar postaviti četiri stupa od crvenog francuskog mramora (»ponerci sopra detto Altare colone quatro di Rosso di Franza«), te ga ukrasiti intarzijama od raznobojnog mramora raznih vrsta (»ramessi di diazpro da Genova e Berdiglio pure da Genova et altri remessi di Rosso di Francia«). U središtu iznad oltarne pale mora postaviti mramornu glavicu kerubina (»una Testina di Cherubin di marmo nel mezzo della Pallac«), na vrh oltara u središte zabata golubicu od finog mramora (»Colomba pure di marmo fino«) i dva anđela od bijelog trogirskog kamena na obrate zabata (»due Angeli sopra li ramenati di Pietra Bianca di Traù«). Oltar je morao biti podignut prema nacrtu (»giusta il Disegno«) ovjerenom od župnika i kapelana. Župnik, kapelan i bratimi obvezuju se majstoru za podizanje oltara osigurati sav potreban materijal, zidare i hranu. Ugovorena cijena za podizanje oltara iznosila je 90 cekina, od čega su dužni *protu* isplatiti 5 cekina odmah nakon sklapanja ugovora, daljnjih 30 cekina nakon što stignu četiri mramorna stupa, a 10 za naredne božićne blagdane. Kad oltar bude zgotovljen, a to je trebalo biti za Uskrs iduće 1767. godine, dužni su mu isplatiti i ostatak od ugovorene cijene.

Svi zadani arhitektonski i ukrasni dijelovi što se spominju u ugovoru mogu se danas prepoznati na oltaru Svetoga Duha u Župnoj crkvi u Kukljici. Nacrt koji je *proto* Buara morao vjerno slijediti vjerojatno je bio detaljniji od samog ugovora jer na oltaru nalazimo i neke ukrasne dijelove koji se u ugovoru ne spominju, a na nacrtu su bili istaknuti, dovoljno jasni i prepoznatljivi, tako da ih nije bilo potrebno posebno navoditi. Buarin oltar arhitektonskog je tipa s jasno odijeljenim donjim dijelom od gornjega, odnosno stipesom od nadgrađa oltara. Gornji se dio oltara sastoji od dva para stupova od crvenog francuskog mramora s kompozitnim kapitelima od bijelog kamena, nad kojima je trabeacija čiji su profilirani vijenci od bijelog kamena razdvojeni vodoravnom trakom od crvenog prošaranog mramora. Baze stupova izrađene su od bijelog kamena i postavljene na plitke postamente obložene crvenim prošaranim mramorom. Stupovima odgovaraju uza zid postavljeni plitki pilastri s polukapitelima jednaka oblika, odvojeni širokom okomitom trakom s ume-

1. Giuseppe Boara, *Oltar Svetoga Duha*, Župna crkva Obraćenja sv. Pavla, Kukuljica na otoku Ugljanu (foto: Ž. Bačić)
Giuseppe Boara, Altar of the Holy Spirit, Parish church of the Conversion of St Paul, Kukljica on the island of Ugljan

cima od sivog i prošaranog crvenog mramora. Atika je oblikovana s dvije prelomljene vegetabilne volute, na koje su postavljene sučeljene figure anđela adoranata. Iz njezina središta izdiže se lučno zasvođeno dekorativno polje od crvenog prošaranog mramora, na koje je postavljena golubica Duha Svetoga. Polje je omeđeno dvojnim vegetabilnim volutama i nadvišeno profiliranim vijencem valovitih linija sa školjkom u središtu. Prostor za oltarnu sliku u gornjem je dijelu nadsvođen s dvije sučeljene trake dvostruke konveksne profilacije, ukrašene volutastim završetcima i umetcima od prošaranoga crvenog i sivog mramora. Između tih traka postavljena je glavica kerubina. Prostor za sliku je s bočnih strana ukrašen okomitim uskim trakama s umetcima od prošaranoga crvenog i sivog mramora.

Donji dio oltara tvore dva bočno postavljena para visokih postamenata četvrtasta presjeka, ukrašena mramornim intarzijama, na koje se u gornjem dijelu nastavljaju stupovi. Između njih izbačen prema naprijed i podignut na dvije stube nalazi se stipes s menzom i predoltarnikom. Predoltarnik, sa središnjom kartušom od žutoga mramora, ukrašenom intarziranim lisnatim grančicama, izbačen je prema naprijed i omeđen s dvije volute. Sa strana, u drugom planu, izvijaju se dvije cvjetne intarzije. Na gornjoj stubi oltara nalazi se intarzija u obliku dviju simetričnih vitica što izlaze iz središnje vaze, izrađena od raznobojnoga mramora i obrubljena tankom trakom od crnoga mramora. Bočne strane menze ukrašene su kvadrilobom od crvenoga prošaranog mramora, umetnutom u reljefno istaknut profilirani okvir. Kako se u ugovoru ne spominje stipes s menzom i predoltarnikom, odnosno donji dio oltara, već gradnja preostalog, tj. gornjeg dijela oltara (*«il restante dell' Altare sudeto»*), može se pretpostaviti da menzu i predoltarnik istovremeno s Boarinim radom na oltaru ili nešto ranije podiže neki drugi altarisat.²⁸

Buarin oltar uklapa se svojom jednostavnom arhitektonskom koncepcijom i kiparskom dekoracijom u cjelinu produkcije venecijanskih altarisatičkih radionica 18. stoljeća u zadarskoj okolici, koja nastaje u okviru skromnih financijskih mogućnosti i ograničena umjetničkog ukusa lokalnih naručitelja bez osobitih pretenzija. Za razliku od Zadra, gdje iza naruđbi stoje jake samostanske zajednice, crkveni dostojanstvenici ili pripadnici gradskoga plemstva, a izvođači su redom poznata imena venecijanske altarisatike i kiparstva, u malim seoskim mjestima njegove provincije glavni su naru-

čitelji uglavnom bratovštine, koje svoje težnje za opremanjem crkava u novom baroknom duhu usmjeravaju prema altarisatima skromnije umjetničke razine i izvedbenih sposobnosti. Kao i drugi altarisati, i Boara je istovremeno i izvođač i organizator složenog i teškog posla podizanja mramornih oltara, koji uključuje nabavu i dopremu materijala, te građevinske, klesarske i kiparske radove. Njegovo djelo treba promatrati i u umjetničkim i u obrtničkim okvirima, a umjetnička razina ne smije se ocjenjivati samo prema njegovim sposobnostima, jer one često mogu biti ograničene likovnim ukusom, željama i mogućnostima naručitelja, ali i njihovim ugledanjem na ranije podignute mramorne oltare. Na taj način dolazi do preuzimanja i prijenosa zadanih i postojećih shema, odnosno do ujednačavanja različitih tipologija baroknih mramornih oltara na određenom području. Iako je teško na osnovi jednog oltara govoriti o određenoj radioničkoj tipologiji, mogu se uočiti neke posebnosti kojima se oltar Giuseppea Boare razlikuju od oltara što su ih na zadarskom području podigli do sada poznati altarisati iz druge polovine 18. stoljeća – Michiel Coste, Gasparo Albertini, te Pietro i Niccolò Degan. To se u prvom redu odnosi na karakteristično dekorativno rješenje lučnoga dijela okvira za oltarnu sliku kao i na tip atike, koju Boara oblikuje s dvije sučeljene vegetabilne volute između kojih se izdiže lučno zasvođeno polje od crvenoga prošaranog mramora, ukrašeno golubicom Duha Svetoga i nadvišeno školjkom.²⁹ No, poput većine poznatih mramornih baroknih oltara na zadarskom području, i Boarin oltar odlikuje se naglašenom arhitektonskom strukturom kojoj je kiparska dekoracija svedena na najmanju moguću mjeru i ograničena na zonu atike, sasvim se podredivši arhitektonici oltara. Pri budućem istraživanju Boarinih radova treba znati da i on, poput drugih altarisata bez osobitih invencija, oltar podiže prema svom nacrtu, držeći se u svojoj praksi vjerojatno jedne tipologije oltara, koju uz manje izmjene varira (broj kipova, količina rezbarenog ukrasa, upotreba više različitih vrsta mramora, kvaliteta i količina intarzija) ovisno o željama i mogućnostima naručitelja. Oltar Svetoga Duha u Župnoj crkvi u Kukljici jedino je za sada poznato djelo altarisata Giuseppea Boare. Vjerojatno će se s obzirom na postojanje radionice i dugotrajnu prisutnost članova ove altarisatičke i klesarske obitelji u Zadru još neki mramorni oltar moći vezati uz njihovo ime, što bi omogućilo da se cjelovitije odrede osobitosti i značenje njihove djelatnosti u kontekstu barokne altarisatike na zadarskom području.³⁰

Prilog

Državni arhiv u Zadru, Spisi zadarskih bilježnika, A. Ferrari (1747.–1775.), B. V^a, F. V^o, L. XXIII, str. 80v–81v.

Nel nome di cristo Amen: L'anno (1766) Indizione giorno di Domenica Li 10: del mese (Agosto), tempi, Regimento e presenza ut ante

Costituito personalmente L' Infrascrite parti cioè

da Una Li Don Martin Curich dala Villa di Cuclizza di questa Giuridizione Capellano dell' Altare Intitolato Spirito Santo, Don Vido Garbin da Sale Paroco attuale della Sudeta Villa, Andrea Carlich, Miho Valin, Mattio Mestrich, e Micho Bachich, Gastaldo della Scuola dell' nominato Altare tutti Fratelli della medesima facendo per nome proprio, e delli altri Confratelli della stessa pelli quali promettono de verbo in propriis nominis da una, e dall' altra Iseppo Boara abitante in questa Città Protto d' Altari li quali sponte, con ogni miglior modo che per se e loro Confratelli si sono convenuti, et accordati per il restante dell' Altare sudeto di Pietra Bianca da Traú da essere fatto, e terminato da detto Protto Boara per il prezzo trá esse parti accordato, firmato e convenuto di Zechini Veneti n^o: novanta con li pati, modi condizioni, et accordati tra dette Parti da esser imancabilmente osservati, mantenuti, et eseguiti come segue

Primo: Dovrà detto proto Boara ponervi sopra detto Altare colone quatro di Rosso di Franza con tutti li Remessi di diazpro da Genova, e Berdiglio pure da Genova, et altri remessi di Rosso di Franza con una Testina di Cherubin di marmo nel mezzo della Palla e nel mezzo della Cima una Colomba pure di marmo fino con due Angeli sopra li ramenati di Pietra Bianca di Traú giusta il Disegno, che sarà sottoscritto dalli sudeto Paroco e Capellano.

Secondo: Dovranno Li sudetti Capellano, Paroco et altri Confratelli far fare a loro spese li Raggi di Rame, come pure somi-

nistrare à detto Protto Iseppo Boara Mureri, Calcina, Arpezi, et altro occorente per metere in opera il detto Altare à spese loro, non che farli le spese Cibarie per la metitura in opera.

Terzo: Dovranno li pre nominati Capellano, e Paroco con Li Confratelli tutti della indicata Scuola contare à detto Protto Boara Zecchini cinque subito doppo che sarà stipulato il presente Instrumento, e questi per cappara dal' accordo prezzo, non che Zechini n^o: 30 alla venuta delle quatro Collone di Rosso di Franza come sopra. Dovranno pure essi Confratelli contare Zechini n^o: 10: all' antedeto Protto Boara per le Feste di Natale prosime venture, et al terminar del sudeto Altare il restante delli Zechini n^o: 90: come sopra convenuti. Per mancando ad essi Confratelli Zechini dieci per suplire al intiero saldo della predetta suma delli Zechini n^o: 90: in allora promete e si obliga detto Proto Boara qui presente di sollevarli e paventarli per mesi due per la solution medesima.

Quarto: Sarà debito positivo et obbligazione immancabile dell' antedeto Protto Iseppo Boara poner in opera detto Altare subito doppo le feste Santissime di Pasqua prosime venture per che suseguentemente resti completo, e stabilito detto Altare. Per mancando alcune delle Sudette parti alle cose come sopra stabilite, dovrà esborsare Zechini cinque à quella parte che sara agravata e rimasta delusa da ciò, che trà esse si sono come sopra convenute le quali vicendevolmente prometono, e si obligano soto Penal obbligazione de beni proprij osservare, mantenere, et eseguire in forma sopra di che.

Fatto in Zara nella Casa di Statio di me Publico Nodaro sita alle mura dirimpeto alle Beccarie presenti Giacomo Bazalin e Iseppo Benich Testij, noti, chiamati e pregati.

(drugom rukom) Cosmo Begna Guid(ic)e Esam(inato)r.

Bilješke

- 1
TOMISLAV RAUKAR – IVO PETRICIOLI – FRANJO ŠVELEC – ŠIME PERIČIĆ, *Prošlost Zadra III – Zadar pod mletačkom upravom*, Zadar, 1987., 548; RADOSLAV TOMIĆ, Brončani anđeli Francesca Cavriolija na oltaru sv. Šimuna u Zadru, u: *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 33 (1992.), 259–278.
- 2
GASTONE VIO, Nella cerchia dei Longhena, u: *Arte veneta*, XL (1986.), 225–229.
- 3
LOVORKA ČORALIĆ, Prilog poznavanju djelovanja mletačkog altara Girolama Garzottija u Zadru krajem 17. stoljeća, u: *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 31 (1991.), 295–302.
- 4
KRUNO PRIJATELJ, Skulpture mletačkog kipara Alvise Tagliapietra u Zadru, u: *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, 20 (1973.), 175–178.
- 5
RADOSLAV TOMIĆ, Barokni oltari i skulptura u Dalmaciji, Zagreb, 1995., 113.
- 6
RADOSLAV TOMIĆ, Novi doprinosi o oltarima i skulpturi 18. st. u Dalmaciji, u: *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 38 (1999./2000.), 282, bilj. 4; IVANA PRIJATELJ PAVIČIĆ – LOVORKA ČORALIĆ, Prilog poznavanju dvaju oltara u bolskoj dominikanskoj samostanskoj crkvi, u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 28 (2004.), 149.
- 7
RADOSLAV TOMIĆ (bilj. 5), 113; RADOSLAV TOMIĆ (bilj. 6), 291–295.
- 8
RADOSLAV TOMIĆ, Oltar Giovannija Marije Morlaitera u benediktinskoj crkvi sv. Marije u Zadru, u: *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 31 (1991.), 317–331.
- 9
CARLO FEDERICO BIANCHI, Zara Cristiana I, Zadar, 1877., 112; Državni arhiv u Zadru (dalje DAZd), Spisi zadarskih bilježnika (dalje SZB), Domenico Castelli (1777.–1812.), B. IX^a, F. XVIII°, Libro (dalje L.) 107, 63–63 v, od 12. 1. 1805. g. i DAZd, SZB, Francesco de Franceschi (1803.–1821.), B. I^a, F. I^o, L. III°, 82–83, od 4. 1. 1805. i Francesco de Franceschi (1803.–1821.), B. II^a, F. III°, N. 15/237, od 26. 7. 1808.
- 10
DAZd, SZB, P. P. Coltelli (1777.–1817.), B. VII^a, F. XIII°, L. 102, 47–50v, od 9. 1. 1805. g. i DAZd, SZB, Francesco de Franceschi (1803.–1821.), B. I^a, F. II°, L. VI°, 90–91, od 9. 9. 1806. Oltar P. Onige u Zatonu poput onoga u crkvi Gospe od Pošana u Splitu ponavlja oblik Massarijeva oltara iz crkve Gesuati u Veneciji. Usp. RADOSLAV TOMIĆ (bilj. 5), 153.
- 11
IVES ČAČE, Dva barokna altarista na zadarskom području, u: *Radovi Filozofskog fakuleta u Zadru*, Razdio povijesnih znanosti 12 (1986.).
- 12
IVES ČAČE (bilj. 9), 163–168.
- Prema L. Benevenii Michele Costa podigao je 1749. g. i svetojhranište na glavnom oltaru zadarske Crkve sv. Frane (LORENZO BENEVENIA, La chiesa di S. Francesco di Zara I, u: *Rivista Dalmatica*, Anno V., Fasc. I., Zara, 1909., 140).
- 13
IVES ČAČE (bilj. 9), 162.

14

RADOSLAV TOMIĆ, Slikar Giovanni Battista Augusti Pitteri u Dalmaciji, Zagreb, 2002., 32, 33.

Altaristi Pietro, njegov sin Niccolò i unuk Giovanni Degan zaslužuju posebnu studiju jer su na zadarskom području podigli brojne mramorne oltare i svetojhraništa i ostvarili značajan opus. Na temelju novih arhivskih istraživanja donosim ukratko najbitnije podatke o njihovu životu i altarističkoj djelatnosti. Pietro Degan 27. studenog 1733. godine u zadarskoj Crkvi sv. Šime sklapa brak s Catterinom Bordoli (Župni ured Sv. Stošije u Zadru (dalje ŽUSvS), Knjiga vjenčanih VII, 1706.–1739., str. 136). U Zadru im se 28. 3. 1736. godine rađa kći, koja na krštenju 8. 4. 1736. godine dobiva ime Elisabeta Domenega (ŽUSvS, Knjiga krštenih XVI, 131 v). Pietrovin sin Niccolò 4. srpnja 1762. godine u Crkvi Gospe Maslinske u zadarskom predjelu Belafuža sklapa brak s Chiarom Mandussich (ŽUSvS, Knjiga vjenčanih VIII, 1740.–1768., 135). Niccolò i Chiari Degan u Zadru se 1778. i 1782. godine rađaju sinovi Giuseppe i Natal Michel Stefano (ŽUSvS, Knjiga krštenih XX, 1778.–1791., 6. i 80). Pietro Degan umro je 21. 4. 1781. godine u Zadru u približno 74. godini života (ŽUSvS, Knjiga umrlih XI, 1771.–1786., 89). Niccolò Degan umire u Zadru 19. 10. 1814. godine u približno 85. godini života

(ŽUSvS, Knjiga umrlih XIII, 1811.–1824., br. 129, 44). U knjigama krštenih Župe Sv. Stošije XXI (str. 130, 138, 170), XXII (n. 25, 55, 75) i XXIII (n. 6, 63) zabilježeno je da se Giovanniju Deganu (naveden i kao »Giovanni Degan Altarista di professione, Altarista Giovanni quondam Nicolò Degan nativo di questa Città ili Proto Altarista Giovanni quondam Nicolò Degan«) i njegovoj supruzi Giovanni Sambugnach (Sanbugniachi) između 1805. i 1821. godine rađaju djeca: Chiara Vicenza Maria, Maria, Antonia Maria, Giuseppe Vicenzo Domenico, Niccolò Giacomo, Chiara Paola, Niccolò Gasparo i Domenico Antonio.

Ugovorima potvrđena nova djela altarista Pietra Degana koja radi samostalno ili sa sinom Niccolòm kao suradnikom jesu: dovršetak glavnog oltara Župne crkve sv. Lovre u Kalima (nekadašnji glavni oltar samostanske crkve benediktinki sv. Katarine u Zadru, usp. CARLO FEDERICO BIANCHI (bilj. 9), 444; CARLO FEDERICO BIANCHI, Zara Cristiana II, Zadar, 1880., 111), DAZd, SZB, A. Ferrari (1747.–1775.), B. III^a, F. III°, L. XVI, 34–35, od 18. 7. 1763. g.), tabernakul Župne crkve sv. Trojstva na Vrgadi (DAZd, SZB, A. Ferrari (1747.–1775.), B. IV^a, F. IV°, L. XIX, 14v–15, od 10. 7. 1764. g.), gornji dio glavnog oltara u Župnoj crkvi Obračenja sv. Pavla u Kukljici (DAZd, SZB, A. Ferrari (1747.–1775.), B. V^a, F. V^o, L. XXVIII, 83–84v, od 9. 4. 1769. g.), oltar i tabernakul za Bratovštinu sv. Andrije u Punt Križa na Cresu (DAZd, SZB, A. Ferrari

(1747.–1775.), B. VI^a, F. VI°, L. XXIX, 21–22v, od 20. 10. 1769. g.). Niccolò Degan samostalno podiže menzu s bazama za četiri stupa za glavni oltar u Župnoj crkvi Uznesenja Bl. Dj. Marije u Pašmanu (DAZd, SZB, Gio Grisogono de Franceschi (1768.–1824.), B. III^a, F. III°, L. 10 (12), 119–119v, od 21. 9. 1776. g.), svetojhraništa u župnim crkvama u Kukljici (DAZd, SZB, P. P. Coltelli (1777.–1817.), B. I^a, F. I^o, L. 7., 16v–17v, od 18. 4. 1781. g.) i Lukoranu na otoku Ugljanu (DAZd, SZB, Gio Grisogono de Franceschi (1768.–1824.), B. IV^a, F. IV°, L. 32 (35), 17v–18v, od 30. 11. 1787. g.), nišu – oltar za kip Bogorodice za Bratovštinu Gospe od Karmena u Crkvi sv. Frane u Zadru (DAZd, SZB, Gio Grisogono de Franceschi (1768.–1824.), B. V^a, F. V^o, L. 41 (44), 36–38, od 8. 2. 1789. g.), glavni oltar u Crkvi sv. Mihovila u Kožinu (DAZd, SZB, A. De Medici (1779.–1794.), B. I^a, F. II°, L. XIII, 26v–28, od 22. 4. 1792. g.), te zajedno sa sinom Giovannijem svetojhranište za glavni oltar Župne crkve sv. Šimuna i Jude Tadeja na Bokanjcu kraj Zadra (DAZd, SZB, F. De Franceschi (1803.–1821.), B. III^a, F. V^o, N. 35/158 od 11. 3. 1810. g. i N. 36/226 od 1. 4. 1810. g.). Na osnovi izrazitih stilskih i tipoloških sličnosti, te usporedbom s navedenim djelima koja su potvrđena dokumentima, s Deganima se može povezati još čitav niz mramornih oltara i svetojhraništa, osobito na zadarskim otocima. N. Degan radi i na dovršetku štukatura u Paškoj župnoj crkvi (DAZd, Spisi paških bilježnika, G. Zorovich, B. I^a, F. I^o, n. 30 od 10. 4. 1786. g.). Od ranije je bilo poznato da Nikola Degan sa sinom Giovannijem 1800. godine u Trogir-

skoj katedrali podiže dva oltara, no nije se znalo u kakvoj je on vezi s Pietrom Deganom (o tome vidi: RADOSLAV TOMIĆ, Novi podaci o oltarima u Trogiru, u: *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 37 (1997./1998.), 313–323). *Mistro Antonio Degan Figlio del Proto Pietro orifice* spominje se u Zadru kao svjedok 1774. godine (DAZd, SZB, B. Ferrari (1763.–1783.), B. III^a, F. III°, L. XX, 43). Treba utvrditi je li i u kakvoj je vezi s njima S. Degan koji kleše kameno stubište od bračkoga kamena u Kneževoj palači u Zadru tijekom 1804. i 1805. godine (MARIJA STAGLIČIĆ, Klasicizam u Zadru, Zagreb, 1996., 15, 18).

15

IVES ČAČE (bilj. 9), 162; LOVORKA ČORALIĆ – IVANA PRIJATELJ PAVIČIĆ, Prilog poznavanju splitske crkvice Gospe od Zvonika, u: *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 39 (2001.–2002.), 361–371. Autorice u navedenom radu Pietru Costi, a na osnovi podataka iz inventara majstorove supruge Ane, pod znakom pitanja pripisuju mramorno svetohranište iz Župne crkve sv. Kasijana u Sukošanu. U daljnjem tekstu donijet ću arhivski podatak u prilog toj tvrdnji. U istom radu autorice govore i o oltaru sv. Krševana i Zoila u zadarskoj Crkvi sv. Krševana kao djelu Pietra Coste, pozivajući se na biografsku jedinicu o tome majstoru u *Hrvatskom biografskom leksikonu* (IVES ČAČE, COSTE, Pietro, u: *Hrvatski biografski leksikon*, (ur.) Aleksandar Stipčević, sv. 2, Bj – C, Zagreb, 1989., 711). No, u literaturi navedenoj u prilogu iste biografske jedinice nema izvora za podatak da je Pietro Coste 1744. godine podigao oltar sv. Krševana i Zoila u zadarskoj Crkvi sv. Krševana, kao ni za podatak o navedenom datumu majstorove smrti (1. 12. 1754. g.) i mjestu njegova pokopa u Crkvi sv. Dominika. Autorice se opisujući oltar sv. Krševana i Zoila pozivaju i na rad M. Granića, koji navodi da je »altaris Pietro Coste demolirao stari oltar sv. Krševana da bi ga zamijenio novim od mramora« (MIROSLAV GRANIĆ, O kultu sv. Krševana zadarskog zaštitnika, u: *Tisuću godina samostana Sv. Krševana u Zadru*, Zadar, 1990., 43), te na C. F. Bianchija, koji navodi da je mramorni oltar sv. Krševana podignut 1742. godine, da se nalazi lijevo od glavnog oltara, u vrhu južne apside Crkve sv. Krševana, ali ne spominje ime njegova graditelja. Usp. CARLO FEDERICO BIANCHI (bilj. 9), 305.

Na ovome mjestu iznio bih na osnovi istraživanja na izvornoj arhivskoj građi nove podatke iz života i djelovanja Pietra Coste, koji do sada nisu bili objavljeni u našoj znanstvenoj literaturi. *Proto Pietro Coste*, Costè ili Costa – kako se u dokumentima na tri različita načina navodi njegovo prezime, porijeklom je iz Feltrea. Dana 23. siječnja 1738. godine spominje se kao »mistro Pietro Costa Protto d'Altari« (DAZd, SZB, Francesco Bonicelli (1707.–1746.), B. III^a, F. V^o, L. 38, 7). U dokumentu od 30. 9. 1738. g. spominju se u vezi sa svojim vjenčanjem »Proto Pietro Costa dà Feltre« i »Anna figlia di Domino Francesco Dornich«. U priloženom *Estimo Dottale* umjetnik je naveden kao »Signor Protto Pietro Costa Architetto« (DAZd, SZB, N. Bonicelli (1736.–1782.), B. I^a, F. II^a, 16–18). Dana 1. listopada 1738. godine u Crkvi sv. Roka u Zadru sklapaju brak »Protto Piero Costa« i »Ana Dornich«, a između ostalih na vjenčanju je kao svjedok zabilježen i slikar Giovanni Battista Pitteri (ŽUSvS, Knjiga vjenčanih VII, 1706.–1739., 180). »Protto Pietro Costa marito di Anna Dornich« umro je u Zadru 1. 12. 1754. godine u 68. godini života, što znači da je bio rođen 1686. godine, a pokopan je u Crkvi sv. Dominika (ŽUSvS, Knjiga umrlih X, 1754.–1771., 4). Njegova supruga Ana umrla je u Zadru 22. 4. 1756. godine, imala je oko 40 godina, a pokopana je u Crkvi sv. Dominika. Kao njezin pokojni suprug naveden je »Protto Pietro Costa« (ŽUSvS, Knjiga umrlih X, 1754.–1771., 14). Iz testamenta njegove žene Ane može se s velikom sigurnošću zaključiti da je Pietro Coste autor mramornog svetohraništa na glavnom oltaru u Župnoj crkvi sv. Kasijana u Sukošanu. U testamentu se između ostalog navodi: »Che il soldo che avanzava il quondam suo marito per il Tabernacolo nella Villa di San Cassan fatto da lui, sia riscosto, e pagati prima le debiti, et del rimanente fatti celebrare tanti sacrificij in suffreggio dell' anima del quondam suo marito, e per l' anima d' essa Testatrice...«. U testamentu se spominje i njihovih troje djece, dvije kćeri – Antonia i Maria, te sin Zuanne (DAZd, SZB, Antonio Ferrari (1747.–1775.), B. VII^a, F. VII°, Filza prima, Testamenti aperti 1749.–1770., n° 21, testament Anne Dornich, žene

pokojnog *prote* Pietra Coste, od 5. ožujka 1756. godine). Kći Marija rođena je u Zadru 21. 11. 1748. godine, a na krštenju, koje je obavljeno u Zadarskoj katedrali dana 8. 12. 1748., dobila je ime Maria Angela. Roditelji su navedeni kao »Protto Piero Costè« i »Annetta«, a kum je bio »Signor Capitan Antonio Ferrari Pubblico Ingegnere con L' assistenza del Signor Capitan Girolamo Lantana« (ŽUSvS, Knjiga krštenih XVIII, 1748.–1761., 1v). »L'honestà Donzolla Marieta figlia del quondam Proto Pietro Costa e della quondam Anna Dornich« spominje se u Zadru 3. 11. 1768. godine u svezi sa svojim vjenčanjem sa Simonom Pedrotijem (DAZd, SZB, N. Bonicelli (1736.–1782.), B. I^a, F. IX^a, 26).

Pietro Coste radio je i za Samostan sv. Krševana u Zadru, što nam potvrđuju sljedeći arhivski dokumenti. U *Nota delle spese fatte per la Chiesa e Sacrestia da Monaci di S. Grisogono dall' Anno 1739. sino all' Anno 1748. ...*, pod godinom 1744. navodi se: »Nella Chiesa erezione dell' Altare di S. Grisogono Lira 1814.« Priložen je i izvještaj od 3. 5. 1744. godine koji je vlastoručno potpisao *Proto Pietro Costa* u kojem stoji: »Faccio fede et attesto io sottoscritto Proto d' aver, nell' incontro che hò dovuto fabricare l' Altar nuovo di Pietra nella Chiesa di S. Grisogono di Zara, in luoco del vecchio, che era cadente e minacciava rovina, aver osservato altri quatro Altari in detta Chiesa esistenti, e questi tutti disfatti per l' antichità e ridotti in pessimo stato, e cadenti e resi irregolari, et inabili à celebrarsi sopra li medesimi, e perciò necessaria l' erezione di nuovi di pietra, quelli con quatro Collone l' uno, addatati al sistema del Tempio, non posso esser di meno, verano costar cadauno cechini d' oro circa duecento dico n. 200 senza le pale, per le quali come non mia professione, non posso stabilire il prezzo. Facio la presente ad Instancia de Molto Reverendi Padri, Priore, e Celerario di questa Città di Zara in segno della verità e mi sottoscrivo con giuramento. Io Proto Pietro Costa Afermo Con Mio giuramento a quanto disopra mano propria.« (DAZd, Spisi Samostana sv. Krševana (dalje: SSK), kutija br. 3, 1–40, n. 7). Na istome mjestu u zapisu datiranom 13. 5. 1744. godine može se pročitati: »Spesa fatta in (ri)far l' Altar di S. Grisogono cadente al Proto Pietro Coste – Zecchini – 50.« Vjerojatno se na radove na istom oltaru odnose i sljedeći iznosi: »Maestranze – Zecchini 12; Pietre cotte – Zecchini 6; Calcina, e Sabbione – Zecchini 2; Manuali et Operai – Zecchini 3; Ferramenta, e Piombo – Zecchini 4.« Naveden je i procijenjeni iznos potreban za popravak preostala četiri oltara: »Stima fatta da Proto Pietro Coste taglia Pietra per il rifacimento delli altri quattro Altari – Zecchini – 800«, kao i procjena potrebnog iznosa za oltarne slike, za koju nije navedeno tko ju je sastavio: »Stima per le Pale de medesimi – Zecchini – 260.« U istim spisima (DAZd, SSK, kutija br. 3, pod n. 114) nalazi se sljedeći zapis, koji nam dodatno potvrđuje prethodne navode: »1744, 3: Maggio. Attestato giurato d' un Proto di Zara quo dicit che con l' occasione che fabrica l' altar nuovo di Pietra nella Chiesa Nostra ch' era cadente, e rovinoso stà osservato altri quatro altari in essa Chiesa esistenti e questi tutti disfatti per l' antichità, et in pessimo stato onde irregolari et inabili à celebrare sopra li medesimi e facendali di Pietra valoranno Cechini D' oro 200 per cadauno senza le Palle e questo attestato fatto ad istanza Nostra.« Na fotografiji koja prikazuje stanje crkvene unutrašnjosti prije 1910. godine vidljivo je da se u vrhu južne apside Crkve sv. Krševana nekada nalazio oltar sa slikom sv. Zoila i sv. Krševana, te je vrlo vjerojatno da je upravo to oltar što ga je, prema ovdje navedenim arhivskim podacima, podigao Pietro Coste (usp. ĆIRIL METOD IVEKOVIĆ, Crkva i samostan sv. Krševana u Zadru, *Djela JAZU*, knjiga 33, Zagreb, 1931., tabla XIII, slika 44). U spisima Samostana sv. Krševana nalazi se i kolorirani nacrt baroknog oltara (DAZd, SSK, kutija br. 2, n. 75, 1–19/14). Oltar uzdignut na dvije stube, ima stipes s predoltarnikom ukrašenim kartušom koju oblikuju svijene volute. Nad menzom su dva tordirana stupa s kompozitnim kapitelima, a na arhitravu glavica kerubina. Otvor za sliku je četvrtast, a prekinuti zabat u središtu ima dvije sučeljene volute iznad kojih je palma. Nije za sada poznato tko je autor nacrt, niti da li je i gdje ovaj oltar uopće podignut. *Proto Pietro Coste* i njegova supruga Annetta Dornich spominju se i u dokumentu od 18. travnja 1754. godine u svezi s podizanjem svetohraništa za Bratovštinu Presvetog ružarija u Zadru (DAZd, SZB, Gio. Filippo Coltelli (1747.–1783.), B. I^a, F. I^o, L. IV, 38–38v).

IVES ČAČE (bilj. 9), 168–169.

17

Prezime članova ove altarističke i klesarske obitelji nalazi se u dokumentima napisano u nekoliko oblika: Buara, Boaro, Buaro, no najčešće se susreće oblik Boara.

18

DAZd, SZB, B. Ferrari (1763.–1783.), B. I^a, F. I^a, L. V, 16–17, 21. 12. 1765. godine.

19

DAZd, SZB, B. Ferrari (1763.–1783.), B. III^a, F. III°, L. XXIV, 15v–16, od 25. 11. 1775. godine.

20

ŽUSvS, Knjiga umrlih XI, 1771.–1786., 96v.

»Adi : 9 : Febro : 1782 – ottantadue

Giuseppe Boara ritrovandosi nella comune di Santa Madre Chiesa ed in casa di sua abitazione rese l'anima al Signor Iddio in età d'anni: 80 : in circa assalito da improvviso mortal accidente. Il di lui cadavere stato sepolto nella chiesa delle R.R.M.M. di S. Marcella ed io Don Francesco Smiglianich Mansionario , e curato di questa metropolitana ho fatto La presente annotazione.«

21

ŽUSvS, Knjiga vjenčanih VIII, 1740.–1768., 135v.

»Adi 25. Luglio 1762.

Premesse Le solite Pubblicazion io Don Michele Cettina Curato di questa Metropolitana con Licenza di Monsignor Illustrissimo, e Reverendissimo Matteo Caraman Arcivescovo hò congiunto in matrimonio per verba da presenti con Le formalità solite, e prescritte dal Rito Romano nella chiesa della B. V. dell Castello di questa Città Gio: Batta figlio di Giuseppe Boara da Venezia con Orsola di Tommaso Varicich da Zapontello di questa diocesi previe Le mie interrogazni, ed il Loro mutuo consenso. Testij: il Signor Gio: Gliubavaz ed il Signor Pietro Pellegrini.«

22

DAZd, SZB, B. Ferrari (1763.–1783.), B. I^a, F. I^a, L. VII, 5–5v, 26. 7. 1766. godine.

Jedan *protto* Bernard Buara djeluje na Lastovu i Korčuli između 1768. i 1775. godine. U Crkvi sv. Josipa na Lastovu podigao je 1773. godine oltar u stilu kasnog baroka (CVITO FISKOVIĆ, Lastovski spomenici, u: *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 16 (1966.), 84). Vrlo je vjerojatno da se radi o istoj osobi. Nije poznato da li je iz iste obitelji ili u nekoj vezi s njima i protomajstor Anton Boara koji 1796. godine ukrašava pjevalište Župne crkve u Kaštel Lukšiću (FANI CELIO

CEGA, Manji graditeljski zahvati i preinake na kućama obitelji Gagnin u Trogiru tijekom XVIII. stoljeća, u: *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 38 (1999./2000.), 342).

23

DAZd, SZB, B. Ferrari (1763.1783.), B. I^a, F. I^a, L. I, 27–28, 13. 11. 1763. godine;

B. III^a, F. III°, Libro XXI, 9, 5. 9. 1774. godine; B. III^a, F. III°, L. XXII, 31v, 9. 3. 1775. godine;

B. III^a, F. III°, L. XXII, 33, 14. 3. 1775. godine; B. III^a, F. III°, L. XXIII, 9v, 9. 5. 1775. godine;

B. III^a, F. III°, L. XXIII, 24, 11. 6. 1775. godine; B. III^a, F. III°, L. XXV, 2, 18. 3. 1776. godine.

24

ŽUSvS, Knjiga vjenčanih VIII, 1740.–1768., 144v.

25

DAZd, SZB, B. Ferrari (1763.–1783.), B. II^a, F. II^a, L. XII, 33v., 6. 12. 1769. godine;

B. III^a, F. III°, L. XXIV, 12v, 5. 11. 1775. godine.

26

IVES ČAČE (bilj. 9), 165.

27

DAZd, SZB, A. Ferrari (1747.–1775.), B. V^a, F. V^o, L. XXIII, 80v–81v. Prijepis dokumenta nalazi se u prilogu ovom radu.

28

Predoltarnici s vrlo sličnom dekoracijom nalaze se i na glavnim oltarima župnih crkvi u Kukljici i Kalima. Gornje dijelove tih oltara podižu Pietro i Niccolò Degan (vidi bilj. 11).

29

Na sličan je način oblikovana i atika na oltaru sv. Josipa u Franjevačkoj crkvi na Visovcu, koji se pripisuje braći Vicku i Piu Dall'Aqua (usp. RADOSLAV TOMIĆ (bilj. 5), 167, fotografija na str. 176).

30

Ako ga promatramo na razini tipološke poredbe, određene sličnosti mogu se pronaći na oltaru sv. Ante Padovanskog u Župnoj crkvi sv. Andrije u Brguljama na otoku Molatu. Atika toga oltara oblikovana je na gotovo identičan način kao i atika na oltaru u Kukljici, a slično je izvedena i dekoracija u vrhu lučnog otvora središnje niše unutar koje se nalazi svečev kip.

Summary

Bojan Goja

Altar in Kukljica on the Island of Ugljan, Work of the Altar Master Giuseppe Boara

This work is based on recent archival research and analyses the marble altarpiece of the Holy Spirit in the parish church of the Conversion of St Paul, situated in Kukljica on the Island of Ugljan. The altar was constructed on the basis of a contract from 1766 by the *proto* altar master Giuseppe Boara. Giuseppe Boara, son of late Simon, originated from Venice and has remained unknown to the Croatian art history until recently. On the basis of archival research, it has been established that Giuseppe Boara died in Zadar in 1782, approximately 80 years old, and that he had a house and a workshop in Zadar. His sons Bernard and Simon are mentioned in the archival documents of Zadar as stone-cutters – *tagliapietre*. The altar of the Holy Spirit is of an architectural type, simple

conception, and modest sculpture decoration. Because of the decorative solution of the arched part of the framework for the altar painting, as well as its attic, formed with two broken vegetable volutas with the opposed figures of adoring angels, it can be established that the altarpiece has certain typological specialties which set it apart from the other known marble altars constructed in the second half of the 18th century in the area of Zadar. This study also offers new archival data about the altar masters Pietro Costa, Pietro, Niccola, and Giovanni Degan, and Pietro Oniga.

Key words: Baroque, 18th century, altarpieces, Giuseppe Boara, Zadar, Kukljica